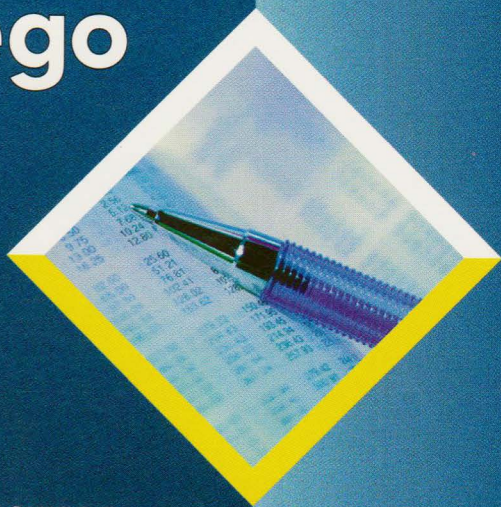

System rachunkowości w okresie kryzysu gospodarczego

pod redakcją

IRENY SOBAŃSKIEJ i PRZEMYSŁAWA KABALSKIEGO

Łódź 2010

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wojciech Więclaw*

ROZDZIAŁ 4

UJAWNIANIE INFORMACJI O WARTOŚCI GODZIWEJ INSTRUMENTÓW FINANSOWYCH PRZEZ SPÓŁKI SPORZĄDZAJĄCE SPRAWOZDANIA FINANSOWE ZGODNIE Z MSSF W WARUNKACH KRYZYSU

1. Wprowadzenie

Instrumenty finansowe należą do obszarów rachunkowości o największej złożoności. W obszarze tym istnieją poważne kontrowersje dotyczące zasad wyceny. Argumenty za pewnymi zasadami wyceny są podnoszone nie tylko przez znawców rachunkowości (Chasten, Ransom 2007), lecz również przez ciała regulujące zasady sprawozdawczości finansowej. Tak np. w dokumencie dyskusyjnym, wydanym przez *International Accounting Standards Board (IASB)*, Rada wskazała, że jej długofalowym celem jest wycena wszystkich aktywów i zobowiązań finansowych według wartości godziwej (*Discussion paper „Reducing complexity in reporting financial instruments”*; Marzec 2008, IN5, IASB, 2009). Jednak wydany w listopadzie 2009 r. standard MSSF 9 „Instrumenty finansowe”, który w zamierzeniu ma zastąpić MSR 39, przewiduje inne rozwiązanie. MSSF 9 zakłada podejście zarządcze do wyceny aktywów finansowych¹, dzieląc je na te, które są utrzymywane w celu gromadzenia strumieni pieniężnych i pozostałe. MSSF 9 będzie obligatoryjnie stosowany do sprawozdań finansowych, sporządzonych za okres rozpoczynający się 1 stycznia 2013 r. lub później (*IFRS 9 „Financial instruments”*; IASB, 2009, § 8.1.1).

Bez względu na rozbieżności stanowisk w zakresie wyceny instrumentów finansowych wydaje się, że informacja o wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych jest użyteczna z punktu widzenia użytkowników sprawozdania finansowego – dostarczycieli kapitału. Celem rozdziału jest analiza zakresu

* Dr, Katedra Rachunkowości Menedżerskiej, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.

¹ W standardzie uregulowano dotychczas tylko metody wyceny aktywów finansowych. Zasady wyceny zobowiązań finansowych nie zostały uregulowane na dotychczasowym etapie. W przyszłości zamiarem IASB jest również wprowadzenie zasad wyceny zobowiązań finansowych do MSSF 9.

ujawniania informacji o wartości godziwej przez spółki giełdowe, sporządzające sprawozdania finansowe zgodne z MSSF, w latach 2006–2008.

2. Regulacje MSSF 7 dotyczące ujawniania informacji o wartości godziwej

Zgodnie z MSSF 7 „z wyjątkiem przypadków określonych w par. 29, dla każdej klasy aktywów finansowych i zobowiązań finansowych [...] jednostka ujawnia informacje o wartości godziwej danej klasy aktywów finansowych i zobowiązań finansowych w sposób, który pozwala na porównanie ich z wartością godziwą” (*IFRS 7, „Financial instruments: disclosure”, IASB, § 25*). Zgodnie natomiast z § 29 MSSF 7 „ujawnianie informacji o wartości godziwej nie jest wymagane, gdy wartość bilansowa jest zasadniczo zbliżona do wartości godziwej, np. w przypadku instrumentów finansowych, takich jak krótkoterminowe należności z tytułu dostaw i usług [...]” (*IFRS 7, „Financial instruments: disclosure”, IASB, § 29*). Standard nie określa, czy w przypadku braku różnic pomiędzy wartością godziwą a księgową aktywów finansowych i zobowiązań finansowych należy wskazać w sprawozdaniu finansowym, że różnice takie nie występują. Wydaje się, że stwierdzenie w sprawozdaniu finansowym o braku różnic pomiędzy wartością godziwą a księgową aktywów i zobowiązań finansowych jest obligatoryjne.

3. Znaczenie ekonomiczne regulacji MSSF 7 w zakresie ujawniania informacji o wartości godziwej

Ujawnianie informacji o wartości godziwej ma zasadnicze znaczenie dla użytkowników sprawozdań finansowych.

Po pierwsze, pozwala ono na uwzględnienie w wyniku finansowym lub całkowitym wyniku finansowym (*comprehensive income*) zmian wartości godziwej wszystkich instrumentów finansowych. Korygując kapitały własne na początek okresu i na koniec okresu o efekty zmiany różnic pomiędzy wartością godziwą a wartością księgową, można uzyskać informację, jaki byłby wynik finansowy (całkowity wynik finansowy), gdyby wszystkie aktywa finansowe i zobowiązania finansowe były wyceniane według wartości godziwej. W procesie tym należy naturalnie uwzględnić również efekty podatku odroczonego. Taki skorygowany wynik finansowy (skorygowany całkowity wynik finansowy) może być później wykorzystany przez użytkowników sprawozdań finansowych do wyceny akcji przedsiębiorstwa (np. stosując metody P/E^2).

² Mimo oczywistych wad metody P/E jest ona jedną ze stosowanych podejść do wyceny akcji.

Po drugie, dysponując informacją o wartości godziwej aktywów finansowych i zobowiązań finansowych można starać się choćby częściowo wyjaśnić różnice pomiędzy wartością godziwą akcji przedsiębiorstwa a jego wartością księgową.

Podsumowując, informacja o wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych jest istotna z punktu widzenia użytkowników sprawozdań finansowych.

4. Badanie ujawniania informacji, zawartych w sprawozdaniach finansowych, o wartościach godziwych

W celu zbadania zakresu ujawniania informacji o wartości godziwej instrumentów finansowych, przeprowadzono analizę informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych, sporządzonych zgodnie z MSSF, przez spółki giełdowe. Badanie składało się z trzech etapów. Po pierwsze, zgromadzono sprawozdania spółek giełdowych, sporządzone zgodnie z MSSF. Po drugie, przeanalizowano zawartość tych sprawozdań finansowych pod kątem ujawnianych informacji o wartości godziwej instrumentów finansowych. Po trzecie w końcu, dokonano podsumowanie badań.

4.1. Faza gromadzenia sprawozdań finansowych spółek

Sprawozdania finansowe spółek giełdowych zgromadzono głównie z danych zawartych w serwisie oferowanym przez Notoria Serwis SA³. Posiłkowano się również informacjami zamieszczonymi na stronach internetowych inwestycje.pl oraz parkiet.com.

Autor postawił sobie za zadanie zgromadzenie sprawozdań finansowych spółek giełdowych za 2008 r. oraz za 2007 r. Przedmiotem badania były wybrane dane pochodzące ze sprawozdań finansowych spółek, za 2008 r., 2007 r. i 2006 r. Dane za 2008 r. i za 2007 r. gromadzono na podstawie sprawozdań finansowych, sporządzonych za 2008 r. Dane za 2006 r. pochodzą ze sprawozdań finansowych, sporządzonych za 2007 r. Podejście to miało na celu zapew-

³ Autor otrzymał prawo dostępu do bazy danych, oferowanej na stronie internetowej notoria.pl, w ramach próbnego korzystania z tej bazy przez okres 2 tygodni, w lipcu 2009 r. Okres ten wystarczył do identyfikacji spółek, sporządzających sprawozdania finansowe zgodnie z MSSF, oraz do uzyskania danych zawartych w tych sprawozdaniach finansowych. W ramach uzyskania prawa dostępu do bazy danych, oferowanej przez Notorię SA, autor nie zobowiązywał się do niekorzystania z tej bazy dla celów naukowych lub innych.

nienie maksymalnej porównywalności danych. Dzięki powyższemu podejściu dane za 2008 r. i za 2007 r. były w dużej mierze porównywalne. Dane za 2006 r. mogły być nie w pełni porównywalne. Przedstawiona metodologia gromadzenia danych jest jednak, jak się wydaje, jedynym możliwym sposobem ich uzyskania za 2006 r.

W przypadku, gdy podmiot sporządzał jednostkowe i skonsolidowane sprawozdanie finansowe, brano pod uwagę wyłącznie skonsolidowane sprawozdanie. Przyczyną takiego postępowania jest założenie, że skonsolidowane sprawozdanie finansowe dostarcza bardziej przydatnej, w stosunku do jednostkowego sprawozdania finansowego, informacji. Gdy podmiot nie sporządzał skonsolidowanego sprawozdania finansowego, korzystano ze sporządzonego sprawozdania finansowego.

W trakcie badania zidentyfikowano 316 spółek, notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych, które stosują MSSF. Spośród sprawozdań tych podmiotów odrzucono 73 spółki. Zatem przedmiotem badania były sprawozdania finansowe 243 spółek giełdowych.

Przyczynami odrzucenia sprawozdań finansowych 73 spółek były:

- 1) brak możliwości uzyskania sprawozdań finansowych za 2007 r. i za 2008 r.;
- 2) brak możliwości uzyskania sprawozdań finansowych za 2007 r.;
- 3) brak możliwości uzyskania sprawozdań finansowych za 2008 r.;
- 4) zmiana waluty sprawozdawczej podmiotu;
- 5) nieuzyskanie danych skonsolidowanych, lecz wyłącznie jednostkowych, przy uzyskaniu informacji o sporządzeniu przez podmioty skonsolidowanych sprawozdań finansowych;
- 6) brak porównywalnych danych w sprawozdaniach finansowych;
- 7) uzyskanie sprawozdań finansowych w obu latach; jedno ze sprawozdań było jednak jednostkowe, a drugie skonsolidowane; dane zawarte w tych sprawozdaniach wskazują na to, iż nie zachowana jest zasada porównywalności;
- 8) waluta prezentacji inna niż PLN.

Nieuwzględnienie w badaniu danych wynikających ze sprawozdań finansowych zawartych w punktach 1, 2, 3, 5, 6, 7 jest oczywiste, gdyż baza informacyjna nie posiada choćby częściowo porównywalnych danych za 2008 r., 2007 r. oraz 2006 r. Nieuwzględnienie w badaniu danych, wynikających ze sprawozdań finansowych spółek w oparciu o pkt 4 i 8 wynika z faktu, że dane te nie mogą być porównane z danymi spółek, stosujących PLN jako walutę sprawozdawczą. Przeliczenie sprawozdań finansowych tych spółek na PLN byłoby procesem trudnym, a w niektórych przypadkach nawet niemożliwym, gdyż dane z rachunku zysków i strat powinny być przeliczone według kursów z dnia uzyskania przychodu lub kosztu – a dane te nie są dostępne dla użyt-

kownika sprawozdań finansowych. Przyczyny wyeliminowania sprawozdań finansowych spółek z badania wraz z liczbą spółek podlegających odrzuceniu przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1

Liczba spółek wyeliminowanych z badania wraz z przyczyną odrzucenia

Przyczyna odrzucenia z badania	Liczba odrzuconych z badania spółek
Brak możliwości uzyskania sprawozdań finansowych za lata 2008 i 2007	1
Uzyskanie sprawozdań finansowych wyłącznie za 2007 r.	8
Uzyskanie sprawozdań finansowych wyłącznie za 2008 r.	38
Uzyskanie sprawozdań za 2008 i 2007 r., ale zmiana waluty sprawozdawczej podmiotu w tych sprawozdaniach finansowych	2
Nieuzyskanie danych skonsolidowanych, lecz wyłącznie jednostkowych za 2008 i 2007 r.	1
Brak porównywalnych danych w sprawozdaniu finansowym za 2007 r. w stosunku do sprawozdania za 2008 r.	2
Uzyskanie sprawozdań finansowych w obu latach; jedno ze sprawozdań jest jednostkowe, a drugie skonsolidowane; sprawozdania nie zapewniają porównywalności danych	10
Waluta prezentacji inna niż PLN	11
RAZEM	73

Źródło: opracowanie własne (dotyczy wszystkich tabel).

4.2. Faza gromadzenia informacji ze sprawozdań finansowych spółek

W drugiej fazie badania zgromadzono informacje o instrumentach finansowych, zawarte w sprawozdaniach finansowych spółek. Dane, które zostały skompletowane dla 243 badanych spółek, obejmowały branżę, w której działa podmiot. Autor, kierując się subiektywnymi kryteriami, wyodrębnił 5 branż: bankowość, pozostała finansowa, ubezpieczeniowa, budowlana oraz pozostała. Przyczyną wyodrębnienia tych branż była praktyczna możliwość zakwalifikowania badanych spółek do branż. Dzięki temu został ominięty problem klasyfikowania spółek do kilku branż jednocześnie. W przypadku, gdy zaistniała taka sytuacja, autor brał pod uwagę branżę dominującą. Badania obejmowały 15 spółek z branży bankowej, 17 z pozostałej finansowej, 1 z ubezpieczeniowej, 21 z budowlanej i 189 z pozostałej.

Badanie informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych polegało na analizie ujawniania wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych dla wszystkich spółek i w przekroju branż.

4.3. Analiza ujawniania wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych w sprawozdaniach finansowych spółek dla wszystkich spółek i w przekroju branż

W trakcie badania wykonano analizę, jaka liczba spółek podaje w sprawozdaniach finansowych informację o wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych. Badanie przeprowadzono oddzielnie dla końca roku 2008, 2007 i 2006. Założenia badania były następujące. Zakładano, że informacja o wartości godziwej została ujawniona na koniec roku, gdy wartości te ujawniono dla aktywów i zobowiązań finansowych (z wyjątkiem aktywów i zobowiązań niepodlegających MSR 39) lub gdy brak było tych informacji, lecz aktywa lub zobowiązania finansowe niewyceniane według wartości godziwej nie przekroczyły granicy istotności. Przedstawiono następujące hipotezy:

1. Skala ujawnień zależy od roku, na który przeprowadzono badanie; zakłada się, że skala ujawnień jest wyższa wraz upływem czasu, gdyż proces „uczenia się” wpływa na wyższy poziom spełnienia wymagań MSSF.

2. Skala ujawnień zależy od branży, w której działa spółka; im więcej aktywów i zobowiązań finansowych, tym wyższy poziom ujawnień informacji.

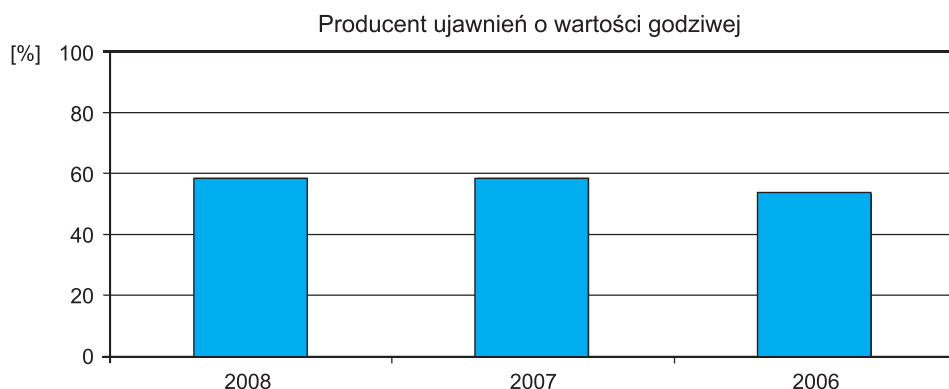
Badanie to wskazało, że informacja o wartości godziwej została ujawniona przez następującą liczbę spółek (tab. 2).

Tabela 2

Liczba spółek ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej

Pozycja	2008	% dla 2008 r.	2007	% dla 2007 r.	2006	% dla 2006 r.
Liczba spółek ujawniających informacje o wartości godziwej	142	58,44%	142	58,44%	129	53,09%
Liczba spółek nieujawniających informacji o wartości godziwej	101	41,56%	101	41,56%	114	46,91%
RAZEM	243	100,00%	243	100,00%	243	100,00%

Wskaźnik ujawnień, ilustrujący procent spółek ujawniających informacje o wartości godziwej, przedstawiono poniżej (rys. 1).

Rys. 1. Procent ujawnień informacji o wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych dla badanych spółek

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione informacje wskazują, że dane o wartości godziwej były podawane w sprawozdaniach finansowych w stabilnej ilości. Na uwagę zasługuje fakt, że na koniec 2008 r. i 2007 r. aż ok. 41% spółek nie podawało informacji o wartości godziwej, mimo obligatoryjności takich ujawnień.

Badanie zostało przeprowadzone również dla spółek według branż. Użytkano następujące dane. Dla spółek z branży bankowej liczba spółek ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej kształtowała się następująco (patrz tab. 3).

Tabela 3

Liczba spółek z branży bankowej ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej

Pozycja	2008	% w 2008 r.	2007	% w 2007 r.	2006	% w 2006 r.
Liczba spółek w branży bankowej ujawniających informacje o wartości godziwej	15	100,00%	15	100,00%	15	100,00%
Liczba spółek w branży bankowej nieujawniających informacji o wartości godziwej	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
RAZEM	15	100,00%	15	100,00%	15	100,00%

Dla spółek z branży finansowej liczba spółek ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej kształtowała się następująco (tab. 4).

Tabela 4

Liczba spółek z branży pozostałej finansowej, ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej

Pozycja	2008	% w 2008 r.	2007	% w 2007 r.	2006	% w 2006 r.
Liczba spółek w branży finansowej ujawniających informacje o wartości godziwej	9	52,94%	8	47,06%	7	41,18%
Liczba spółek w branży finansowej nieujawniających informacji o wartości godziwej	8	47,06%	9	52,94%	10	58,82%
RAZEM	17	100,00%	17	100,00%	17	100,00%

Dla spółek z branży ubezpieczeniowej liczba spółek ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej kształtowała się następująco (tab. 5).

Tabela 5

Liczba spółek z branży ubezpieczeniowej, ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej

Pozycja	2008	% w 2008 r.	2007	% w 2007 r.	2006	% w 2006 r.
Liczba spółek w branży ubezpieczeniowej ujawniających informacje o wartości godziwej	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Liczba spółek w branży ubezpieczeniowej nieujawniających informacji o wartości godziwej	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%
RAZEM	1	100,00%	1	100,00%	1	100,00%

Dla spółek z branży budowlanej liczba spółek ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej kształtowała się następująco (tab. 6).

Tabela 6

Liczba spółek z branży budowlanej, ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej

Pozycja	2008	% w 2008 r.	2007	% w 2007 r.	2006	% w 2006 r.
Liczba spółek w branży budowlanej ujawniających informacje o wartości godziwej	11	52,38%	12	57,14%	13	61,90%
Liczba spółek w branży budowlanej nieujawniających informacji o wartości godziwej	10	47,62%	9	42,86%	8	38,10%
RAZEM	21	100,00%	21	100,00%	21	100,00%

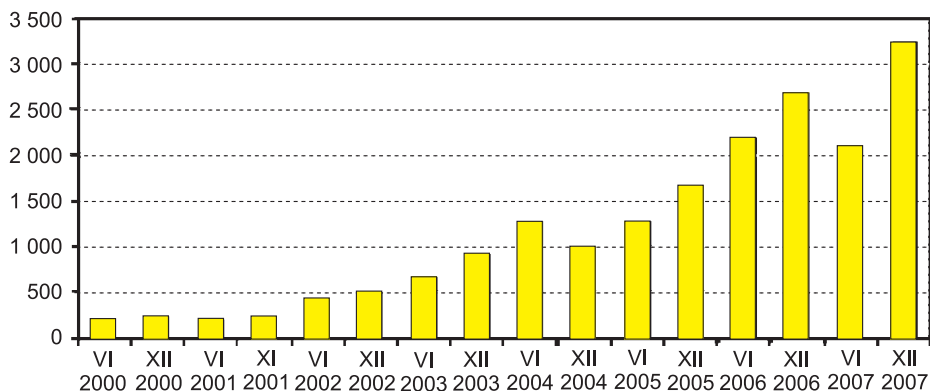
Dla spółek z pozostałych branż liczba spółek ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej kształtowała się następująco (tab. 7).

Tabela 7

Liczba spółek z pozostałych branż, ujawniających i nieujawniających informacji o wartości godziwej

Pozycja	2008	% w 2008 r.	2007	% w 2007 r.	2006	% w 2006 r.
Liczba spółek w pozostałych branżach ujawniających informacje o wartości godziwej	109	57,67%	109	57,67%	108	57,14%
Liczba spółek w pozostałych branżach nieujawniających informacji o wartości godziwej	80	42,33%	80	42,33%	81	42,86%
RAZEM	189	100,00%	189	100,00%	189	100,00%

Procent ujawnień informacji o wartości godziwej w przekroju branż i przeciętnie przedstawiono poniżej.

Rys. 2. Procent ujawnień informacji o wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych w przekroju branż i przeciętnie

Źródło: opracowanie własne.

5. Zakończenie

Wnioski z badania są następujące.

Po pierwsze, nastąpiło zwiększenie zakresu ujawniania informacji o wartości godziwej wraz z upływem czasu. Liczba ujawnień wartości godziwej zwiększyła się pomiędzy 2006 r. a 2007 r. ze 129 do 142. Natomiast pomiędzy 2007 a 2008 r. zakres ujawnień nie zwiększył się. Wydaje się, że powyższy efekt został jednak uzyskany wskutek wprowadzenia MSSF 7 (z terminem obligatoryjnego wprowadzenia od 1 stycznia 2007 r.)⁴. Zatem, jak się wydaje, proces „uczenia się” nie wpłynął istotnie na zakres ujawnień o wartości godziwej.

Po drugie, wystąpiła zależność skali ujawnień od branży. W branży bankowej 100% spółek ujawniało informację o wartości godziwej przez trzy kolejne lata. Pewnym zaskoczeniem jest natomiast niski poziom ujawnień w branży finansowej. Branża ubezpieczeniowa nie jest brana pod uwagę, gdyż obejmuje tylko jeden podmiot.

Po trzecie, wydaje się uzasadnionym stwierdzenie, że kryzys gospodarczy, jaki dotknął gospodarki światowe, nie wpłynął istotnie na skalę ujawnień informacji o wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych, w sprawozdaniach finansowych polskich spółek giełdowych.

⁴ Upřednio ujawnianie wartości godziwej regulował MSR 32.

Streszczenie

Instrumenty finansowe należą do obszarów rachunkowości o największej złożoności. W obszarze tym istnieją poważne kontrowersje dotyczące zasad wyceny. Argumenty za pewnymi zasadami wyceny są podnoszone nie tylko przez znawców rachunkowości, lecz również przez ciała regulujące zasady sprawozdawczości finansowej. Autor przeprowadził badania polegające na analizie skali ujawniania informacji o wartości godziwej w sprawozdaniach finansowych spółek giełdowych, stosujących MSSF. Badania wskazują, że zakres ujawnionych informacji o wartości godziwej nieznacznie wzrósł w 2007 r. w stosunku do 2006 r. Natomiast skala ujawnień informacji o wartości godziwej instrumentów finansowych w 2008 r. w stosunku do 2007 r. była stabilna. W rezultacie, jak się wydaje, kryzys gospodarczy nie wpłynął istotnie na skalę ujawnianych informacji o wartości godziwej aktywów i zobowiązań finansowych.

Literatura

- Barth M., Hodder L., Stubben S. (2008), *Fair value accounting for liabilities and own credit risk*, „The Accounting Review”, 83 (3).
- Chasten L. G., Ranson C. R. (2007), *Including credit standing in measuring the fair value of liabilities – let’s pass this one to the shareholders*, „Accounting Horizon”, 21 (2).
- IASB (2008), *Discussion paper „Reducing complexity in reporting financial instruments”*, London.
- IASB, IFRS 7, „*Financial instruments: disclosure*”, London.
- IASB, IFRS 9, „*Financial instruments*”, London.
- Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości* (2009), red. G. K. Świdarska, W. Więclaw, MAC Difin, Warszawa.

Wydawnictwo UŁ zaprasza www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

ISBN 978-83-7525-387-0